

تحلیل اثر اکوتوریسم بر سرمایه‌های معیشت روستایی در چارچوب پایداری (مورد مطالعه: روستای پالنگان کردستان)

- ❖ اصغر فرج الهی؛ دانش آموخته دکتری منابع طبیعی، دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی گرگان، ایران.
- ❖ ایمان اسلامی*؛ استادیار دانشکده منابع طبیعی و علوم دریایی، دانشگاه تربیت مدرس، نور، مازندران، ایران.

چکیده

رویکرد معیشت پایدار یکی از رویکردهای جدید در زمینه توسعه پایدار روستایی است که به منظور کاهش فقر و بهبود استانداردهای زندگی روستایی مورد توجه قرار گرفته است و عوامل مؤثر بر آن دارای اهمیت و نقش حیاتی می‌باشند. در این تحقیق نیز هدف، بررسی اثر طبیعت‌گردی بر معیشت پایدار روستایی در روستای پالنگان استان کردستان می‌باشد. جامعه آماری در این پژوهش تمام افراد بالای ۲۰ سال ساکن در روستای مورد مطالعه بودند که تعداد ۶۲۳ نفر را در بر گرفته است. نمونه‌گیری به روش تصادفی انجام شد که با استفاده از فرمول کوکران تعداد نمونه‌ها ۲۳۸ نفر انتخاب گردید. ابزار گردآوری داده‌ها در این پژوهش، پرسشنامه محقق ساخته بود. پس از تأیید روایی پرسشنامه با نظر متخصصان و کارشناسان، پایایی کل با ضریب آلفای کرونباخ محاسبه که برابر ۰/۸۳ بود. به دست آمد. تحلیل داده‌ها با نرم‌افزار SPSS16.0 انجام گرفت. نتایج آزمون t تک نمونه‌ای نشان داد که سرمایه‌های طبیعی، اجتماعی و انسانی تحت تأثیر طبیعت‌گردی در روستای پالنگان در وضعیت مناسبی نبودند، همچنین از دیدگاه روستاییان روستای پالنگان، طبیعت‌گردی بر دارایی کل معیشتی تأثیر کمی گذاشته است اما بر سرمایه‌های مالی و فیزیکی تأثیر بهتری داشته و این تأثیر فقط در سرمایه معیشتی فیزیکی معنادار است. یافته‌های این تحقیق نشان داد که نیاز به بهبود وضعیت طبیعت‌گردی در منطقه مورد مطالعه به منظور دستیابی به معیشت پایدار وجود دارد و در این راستا مدیریت اصولی، مشارکت جامعه محلی و استفاده از پتانسیل‌های طبیعت‌گردی در روستای پالنگان راهگشا خواهد بود.

کلید واژگان: دارایی، توسعه، معیشت پایدار، اقتصاد محلی، روستای پالنگان.

۱. مقدمه

رفع فقر و بهبود معیشت روستایی شرط اساسی و پایه-ای دستیابی به توسعه پایدار روستایی است که یکی از راهکارهای بهبود این وضعیت، توسعه صنعت گردشگری در نواحی روستایی است. در تقسیم‌بندی تجارت جهانی، گردشگری پس از محصولات شیمیایی و سوخت و قبل از محصولات خودرویی، در رتبه سوم قرار دارد و حتی در بسیاری از کشورها به عنوان تجارت و منبع درآمد برتر شناخته شده است [۳۱]. امروزه فعالیت گردشگری به عنوان یکی از ابزارهای مهم در شناسایی هویت ملی و فرهنگی، تحصیلی، درآمد و رشد و پویایی اقتصاد شمرده می‌شود [۲۳]. همچنین توسعه گردشگری می‌تواند نقش مهمی در توسعه پایدار سه بخش اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی ایفا کند [۵]. بعضی از سازمان‌های بین-المللی، گردشگری را به عنوان محرک توسعه اقتصادی کشورهای فقیر و در حال توسعه در کاهش فقر و بهبود معیشت آن‌ها شناسایی کردند [۴].

رویکرد معیشت پایدار یکی از رویکردهای جدید در زمینه توسعه پایدار روستایی است که به منظور توسعه روستایی و کاهش فقر مورد توجه قرار گرفته است. الگوهای معیشت پایدار روستایی، شامل پنج مؤلفه اصلی سرمایه انسانی، اجتماعی، طبیعی، فیزیکی و مالی است [۱۹]. که بهبود این الگوها لازمه دستیابی به معیشت پایدار تلقی می‌شود. توسعه گردشگری می‌تواند عامل مهمی در بهبود معیشت روستاییان و افزایش سطح درآمد آن‌ها در کنار کار کشاورزی و دامداری باشد [۱]. در این بین طبیعت‌گردی مهم‌ترین و نزدیک‌ترین نوع گردشگری به جامعه روستایی و در ارتباط با وضعیت معیشت اهالی آن است که رونق آن به توسعه پایدار روستا و بهبود معیشت ساکنین مناطق روستایی منجر خواهد شد.

گردشگری فرصت‌های شغلی مناسبی را به وجود می‌آورد که این فرصت‌های شغلی ایجاد شده بیشتر از بخش غیرکشاورزی و صنعتی و کمتر از بخش کشاورزی است

[۲۵]. توسعه گردشگری افزایش و ایجاد امنیت در منطقه را به ارمغان می‌آورد و عایدات گردشگری می‌تواند در جهت اجرای برنامه‌های کاهش فقر مورد استفاده قرار گیرد و طبیعتاً بهبود استانداردهای زندگی و دسترسی به امکانات و خدماتی همچون مدرسه، بهداشت، امنیت و زیرساخت‌ها خود مقدمات توسعه پایدار را فراهم می‌کند [۲، ۲۵]. در مطالعات و تحقیقات انجام شده، گردشگری عاملی در جهت ایجاد پایداری معیشتی در سکونت‌گاه‌های روستایی بوده است. گردشگری روستایی می‌تواند ابعاد و سازه‌های معیشت پایدار را به صورت مثبت متمایز نماید و زمینه‌ساز ایجاد معیشت پایدار روستایی که از پایه‌های اصلی ایجاد توسعه پایدار روستایی است، گردد. چنانچه، طبیعت‌گردی نقش و جایگاه ویژه‌ای در توسعه مناطق روستایی ایفا می‌کند [۳۰].

نقش طبیعت‌گردی و اکوتوریسم در حمایت از توسعه پایدار، دستیابی به اهداف توسعه هزاره آینده و کاهش قابل ملاحظه فقر به طور بارزی شناخته شده است. در سالیان اخیر مطالعات متعددی در زمینه گردشگری و طبیعت‌گردی انجام شده است اما در بیشتر مطالعات انجام شده به خصوص در طبیعت‌گردی بر راهکارهای توسعه آن و حفاظت از طبیعت و تعیین استراتژی‌های مدیریتی پرداخته شده است و کمتر تحقیقی در ارتباط با این نوع از گردشگری با روستاهای هدف و به خصوص ارتباط معیشتی آن‌ها پرداخته است که در این تحقیق، اثر این نوع خاص و جذاب از گردشگری بر معیشت پایدار روستایی در روستای پالنگان استان کردستان مورد بررسی قرار گرفته است.

۲. چارچوب تحقیق

در جهت بیان چارچوب تحقیق در سه عنوان زیر مجموعه این بخش به بیان مفاهیم و مطالعات حوزه طبیعت‌گردی، معیشت روستایی و جنبه پایداری پرداخته شده است و ارتباط زنجیروار این مطالب در مطالعات ارائه می‌گردد.

۱.۲. گردشگری و طبیعت‌گردی

گردشگری بیان علاقه‌مندی انسان به مظاهر طبیعی و جاذبه‌های ذاتی آن است که در سال‌های اخیر با صنعتی شدن جوامع، پیشرفت صنعت حمل و نقل و نیازمندی به گذران اوقات فراغت برای کاهش فشارهای روانی، با استقبال چشم‌گیری روبه‌رو شده است. بهره‌برداری از این احساس نیاز در مناطق مستعد و دارای جاذبه‌های طبیعی، سبب شکل‌گیری صنعت گردشگری بر پایه طبیعت یا اکوتوریسم شده که در بهبود وضعیت اقتصادی این مناطق سهم قابل توجهی داشته است [۲۶].

۲.۲. طبیعت‌گردی و توسعه پایدار

در یک سیستم پویا مانند جامعه بشری، پایداری اساساً به معنی ثبات در طول زمان است و با توجه به ماهیت کیفیت غیرثابت آن، نمی‌توان آن را به راحتی اندازه گرفت و سنجید [۲۱]. از دهه ۱۹۹۰، حرکت از گردشگری انبوه به سوی رویکرد توسعه پایدار گردشگری آغاز شد و مفهوم توسعه پایدار وارد ادبیات گردشگری شد [۸]. توسعه پایدار گردشگری همچون منشوری کثیرالوجه است که وجوه مختلف آن را محیط‌های اقتصادی، اجتماعی، سیاسی، اقلیمی و جغرافیایی جامعه و نیازها و انتظارات گردشگران و مردم منطقه تشکیل می‌دهند [۱۴]. به عبارت دیگر گردشگری پایدار، آن نوع از گردشگری است که توسعه پایدار را تسهیل کند. انواع گردشگری را با توجه به عملکرد گردشگران می‌توان به پایدار و ناپایدار تقسیم کرد. برخی از انواع گردشگری، هماهنگی بیشتری با سیاست‌های توسعه پایدار دارند و بعضی کاملاً در خلاف جهت توسعه پایدار پیش می‌روند [۳۳]. توسعه پایدار گردشگری، فرآیندی است که با کیفیت زندگی میزبانان، تأمین تقاضای بازدیدکنندگان و به همان نسبت با حفاظت منابع محیط طبیعی و انسانی در ارتباط است [۸].

طبیعت‌گردی برای تبدیل شدن به یک ابزار توسعه پایدار جهانی، نیازمند تحقیقی گسترده در خصوص برنامه‌ریزی مقاصد، مدیریت طولانی‌مدت آن‌ها و بودجه کافی دولتی است. سیاست‌های توریسم باید به کیفیت تجربه بازدیدکننده و یکپارچگی محل توجه کنند و تنها به بازاریابی و تعداد بالای بازدیدکنندگان توجه نداشته باشند. حفاظت از جوامع گیاهی و حیات وحش بومی و حفاظت و توجه ویژه به ارزش‌های بصری طبیعی و ادغام آن‌ها با دیگر ارزش‌های محیط طبیعی و فرهنگی ضروری است [۱۶]. اکوتوریسم پایدار یک رویکرد مدیریتی است که با توجه به هدف‌های ارزشی، اقتصادی و اجتماعی و زیست محیطی با همکاری مسئولان و جامعه از طریق وضع قوانین مناسب و اعمال مؤثر آن‌ها به طور مستقیم و غیر مستقیم به حفظ طبیعت بیانجامد [۷].

۳.۲. معیشت پایدار و طبیعت‌گردی

رویکرد معیشت پایدار، در دهه ۱۹۸۰، به عنوان رویکردی جدید در مقوله توسعه روستایی و با هدف کاهش ریشه‌کنی فقر روستایی مطرح شد [۳]. معیشت به عنوان طریق کسب درآمد و راه گذراندن زندگی معرفی شده است [۱۲]. معیشت پایدار زمانی تحقق می‌یابد که با فشار و شوک‌ها سازگار شود و بهبود یابد، قابلیت‌ها و دارائی‌های خود را تقویت یا حفظ کند و فرصت‌های معیشت پایدار را برای نسل بعد نیز فراهم کند و منافع خالصی برای معیشت دیگران در سطح ملی و محلی در کوتاه یا بلند مدت فراهم کند. این نوع تعریف مبنای کار سازمان‌های بین‌المللی و دولت‌ها مانند برنامه توسعه سازمان ملل، آکسفام^۱ و سازمان تعاونی کمک و رفاه بین‌المللی^۲ می‌باشد. معیشت پایدار امکان دسترسی پایدار به درآمد و سایر منابع را فراهم می‌سازد تا خانوارها قادر به برآورده کردن نیازهای اساسی خود باشند. با توجه به موارد بیان شده، معیشتی امن است که مالکیت خانوارها با دسترسی به منابع (محسوس و

^۱CARE

^۱UNDP
^۲Oxfam

جلب سرمایه‌گذاری در بخش گردشگری در راستای توسعه اقتصادی منطقه و محیط زیست و معیشت ساکنین شده است [۱۸]. محققان [۲۰] در تحقیقی با تمرکز بر روی چشم‌اندازها و چالش‌های توسعه اکوتوریسم مبتنی بر شیلات در بنگلادش، ابراز کردند که این چشم‌انداز می‌تواند یک مرجع مفید برای گفتمان آینده در مورد این نوع استراتژی‌های فرهنگی و اقتصادی ارائه دهد. این تحقیق به بررسی مفهوم توسعه اکوتوریسم مبتنی بر شیلات در بنگلادش و تأثیرات احتمالی آن بر شرایط اقتصادی - اجتماعی جامعه و همچنین بر محیط زیست می‌پردازد. این تحقیق به این واقعیت می‌پردازد که آیا توپوگرافی متنوع بنگلادش، از جمله دشت‌های آبرفتی مسطح رودخانه، تپه‌ها و دره‌ها، جنگل‌های برگ‌ریز و همیشه سبز، دریاچه‌ها و سواحل دارای پتانسیل توسعه اکوتوریسم آبی‌پرووری است. در تحقیقی تحت عنوان اکوتوریسم و استراتژی معیشت جایگزین در منطقه حفاظت‌شده کامرون، فعالیت‌های اکوتوریسمی را به عنوان یک استراتژی معیشتی پایدار معرفی می‌کنند که جوامع محلی از آن منتفع خواهند شد و همچنین به مدیران پیشنهاد می‌کنند که برنامه‌ها، سیاست‌ها و استراتژی‌هایی را تدوین کنند که باعث تقویت بخش و تسهیل مشارکت جوامع محلی در فرآیندهای تصمیم‌گیری و اجرای اکوتوریسم شود [۱۰]. در بررسی ارتباط بین گردشگری، معیشت و تنوع زیستی نتایج تحقیق [۲۴] نشان می‌دهد که گردشگری نگرش مردم محلی را نسبت به حفاظت از تنوع زیستی تغییر و وابستگی مردم به منابع طبیعی را کاهش می‌دهد و اکوتوریسم محلی به عنوان یک ابزار به منظور ارتقاء معیشت مردم در اطراف مناطق حفاظت‌شده شناخته شده است. در مطالعه‌ای در یک جامعه روستایی در کوبا [۹] نشان داده شد که وجود گردشگران برای جمعیت روستایی مزایا و منفعت زیادی دارند و به طور کلی استاندارد زندگی افراد ساکن در این مناطق افزایش یافته و فرصت‌های جدید کاری ایجاد کرده است. در مطالعه‌ای دیگر در تانزانیا تحقیقات نشان داد

نامحسوس) و فعالیت‌های درآمدزا را به خطر نمی‌اندازد. همچنین از لحاظ زیست محیطی امن، از لحاظ اقتصادی، کارآمد و از نظر اجتماعی عادلانه باشد. در ساده‌ترین شکل، پایداری معیشت به معنای تحقق حقوق اساسی خانوارها یا توانایی یک خانوار برای برآورده ساختن نیازهای اساسی است [۶].

با توجه به اهمیت و رشد اقتصادی گردشگری می‌توان این صنعت را ابزاری مناسب برای توسعه اجتماعی و اقتصادی هدف گردشگری و مقاصد به شمار آورد و این امر مهم‌ترین دلیل توسعه گردشگری به ویژه در کشورهای در حال توسعه می‌باشد. در بسیاری از کشورها این حوزه بخش مهمی از راهبردهای توسعه ملی محسوب شده به عنوان یک بخش مهم اقتصادی، منبع مهم و با ارزشی برای اشتغال، درآمد و ارز آوری است [۲۶]. اکوتوریسم به عنوان حلقه گمشده اقتصاد ایران، بر روی دو مؤلفه ویژه اقتصاد جامعه محلی و میزبان و دیگری حفظ محیط زیست تأکید دارد. با توجه به بحث اقتصاد ایران و گام نهادن در راستای بهبود معیشت جوامع محلی و بومی، گسترش طبیعت-گردی می‌تواند راهگشای بسیاری از مشکلات بوده و در عین حال محیط زیست را به نحوی درخور حفاظت نماید [۳۲]. محققان [۲۶] در ارزیابی اثرات اکوتوریسم بر مؤلفه‌های معیشت پایدار از دیدگاه کارشناسان و عشایر نشان دادند که بین دیدگاه این دو قشر در تأثیر اکوتوریسم بر مؤلفه‌های معیشت پایدار اختلاف معناداری وجود ندارد و متغیرهای عوامل طبیعی و اکولوژیکی سهم بیشتری در مقایسه با سایر متغیرهای در شاخص کل پایداری معیشت داشتند و در برآورد ضریب رگرسیونی استاندارد با یک واحد افزایش شاخص‌های سرمایه طبیعی و اکولوژیکی، احتمال بهبود وضعیت معیشت بهره‌برداران ۰/۴۳ واحد افزایش خواهد یافت. بررسی نقش اکوتوریسم در توسعه اقتصادی مناطق تالابی ورزنه نشان داد ورود طبیعت‌گردان به سایت‌های طبیعی و برخورد با ساکنین محلی منطقه باعث تأثیرگذاری مثبت و بهبود درآمد و اشتغال و در نهایت

اسنادی از اسناد و منابع موجود در کتابخانه‌ها، مقالات معتبر علمی و پژوهشی داخلی و خارجی و سایت‌های اینترنتی قابل استناد به منظور تدوین مبانی نظری، پیشینه پژوهشی و ویژگی‌های جغرافیایی و جمعیت‌شناختی روستای مورد مطالعه استفاده شد. در روش میدانی، از پرسشنامه و مشاهده مستقیم به منظور تعیین اثر اکوتوریسم بر معیشت پایدار روستایی استفاده شد. جامعه آماری در این پژوهش تمام افراد بالای ۲۰ سال ساکن در روستای مورد مطالعه را تشکیل می‌دهد که به تعداد ۶۲۳ نفر می‌باشد. نمونه‌گیری به روش تصادفی انجام شد که با استفاده از فرمول کوکران تعداد نمونه‌ها ۲۳۸ نمونه انتخاب گردید.

$$n = \frac{\frac{z^2 pq}{d^2}}{1 + \frac{1}{N} \left[\frac{z^2 pq}{d^2} - 1 \right]} = \frac{0.96 / 0.02}{1 + 0.61} = \frac{384.16}{1.61} = 238.72$$

$$N = \text{حجم جامعه آماری} = 623$$

$$n = \text{حجم نمونه}$$

$Z =$ مقدار متغیر نرمال واحد استاندارد، که در سطح اطمینان ۹۵ درصد برابر ۱/۹۶ می‌باشد.

$P =$ مقدار نسبت صفت موجود در جامعه است. اگر در اختیار نباشد می‌توان آن را ۰/۵ در نظر گرفت. در این حالت مقدار واریانس به حداکثر مقدار خود می‌رسد.

$q =$ درصد افرادی که فاقد آن صفت در جامعه هستند.

$$(q = 1 - p) \text{ که برابر } 0.5 \text{ است.}$$

$$d = \text{مقدار اشتباه مجاز} = 0.05$$

در فرمول فوق معمولاً حداکثر اشتباه مجاز (d) معادل ۰/۰۵، ضریب اطمینان ۰/۹۵، $t = 1/96$ و مقادیر p و q نیز هر کدام معادل ۰/۵ و حجم جامعه $N =$ در نظر گرفته می‌شود. مقدار P برابر با ۰/۵ در نظر گرفته می‌شود. زیرا اگر $P = 0.5$ باشد n به حداکثر مقدار ممکن خود رسیده و سبب بزرگی نمونه به حد کافی می‌شود [۲۷].

ابزار گردآوری داده‌ها در این پژوهش، پرسشنامه محقق ساخته بود که با استفاده از مبانی تحقیق تهیه شد و در یک مرحله جهت گردآوری اطلاعات مورد استفاده قرار

[۱۳] گردشگری بر معیشت فقرا تأثیرگذار است و در صورتی که اثرات منفی آن رفع و اثرات مثبت در مسیر صحیح قرار بگیرد و مدیریت شود کاهش فقر و بهبود وضعیت معیشتی ساکنین را به دنبال خواهد داشت.

۳. روش شناسی

۳.۱. محدوده مورد مطالعه

روستای پالنگان در شمال غربی شهر کامیاران در استان کردستان واقع شده است و از نظر موقعیت جغرافیایی در ۴۶ درجه و ۳۶ دقیقه طول جغرافیایی و ۳۵ درجه و ۴ دقیقه عرض جغرافیایی در میان کوه‌های شاهو و قلعه "دژن" قرار گرفته است. روستای پالنگان از توابع دهستان ژاورود از بخش مرکزی شهرستان کامیاران می‌باشد، این روستا در فاصله ۴۱ کیلومتری شهر کامیاران و در فاصله ۱ کیلومتری از جاده اصلی قرار دارد. میانگین بارش سالیانه روستا در حدود ۵۱۱ میلی‌متر می‌باشد و بادهای غالب آن نیز عموماً در جهات جنوب، جنوب شرقی و جنوب غربی می‌باشد. منظرهای اصلی روستا دارای وحدت بسیار زیادی در ویژگی‌های بصری بوده همین دلیل شخص با دیدن منظر احساس آرامش بیشتری می‌یابد. شاخص‌ترین حالت روستا حرکات طبیعی و ارگانیک بناها بر روی شیب‌ها می‌باشد. علاوه بر آن حضور ارتفاعاتی سر به فلک کشیده، رودخانه‌ای همیشه زنده و فضائی امن و قابل لمس که در محدوده مابین دو شیب مقابل و فراخی سطوح و فضاها در اطراف محدوده روستا قابل تأمل می‌باشد [۱۴]. تعداد خانوار این روستا دارای ۲۱۵ خانوار و ۸۰۹ نفر جمعیت می‌باشد که ۴۰۵ نفر آنها مرد و ۴۰۴ نفر زن هستند [۲۲].

۳.۲. جمع‌آوری داده و آنالیز

این پژوهش بر اساس هدف انجام تحقیق، کاربردی و از نظر ماهیت، توصیفی-تحلیلی است و با استفاده از روش پیمایشی و اسنادی به گردآوری داده‌ها می‌پردازد. در روش

معیار به منظور برآورد توصیفی متغیرهای جمعیت‌شناختی سرمایه‌ای استفاده شد. همچنین جهت ارزیابی سرمایه‌ها در روستای مورد مطالعه از آزمون t تک نمونه‌ای استفاده شد و به منظور تحلیل ارتباط متغیرهای دموگرافی ساکنین روستا و دارایی معیشتی از تحلیل رگرسیون استفاده شد.

۴. نتایج

بر حسب یافته‌های جدول (۱)، ۱۶۸ نفر (۷۰٪) ساکنین روستایی مشارکت کننده در پژوهش مرد بودند. اکثریت ساکنین مورد مطالعه با تعداد ۱۰۲ نفر (۴۲/۵٪)، دارای تحصیلات زیر دیپلم بودند و ۱۳/۱٪ آن‌ها تحصیلات دانشگاهی داشتند. در ۵۴/۶٪ نمونه‌های مورد مطالعه، بعد خانوار ۴ نفر بوده است. اکثریت افراد (۶۴/۲٪) کشاورز و دامدار بودند و درآمد سالانه اکثریت ساکنین روستا بین ۱۵ تا ۲۰ میلیون تومان بوده است (جدول ۱). میانگین سن ساکنین روستایی مشارکت کننده در پژوهش، ۴۴/۷ سال و حداقل و حداکثر سن آنها به ترتیب ۲۰ و ۶۸ سال بود (جدول ۲).

گرفت. پرسشنامه طراحی شده در این تحقیق شامل اطلاعات جمعیت‌شناختی و سنج‌های ارزیابی نگرش در ارتباط با سرمایه‌های معیشت پایدار بود. پس از تأیید روایی با استفاده از نظر متخصصان، پایایی با استفاده از آزمون آلفای کرونباخ محاسبه شد و این مقادیر برای متغیرهای سرمایه انسانی، سرمایه اجتماعی، سرمایه فیزیکی، سرمایه طبیعی و سرمایه مالی به ترتیب ۰/۸۴، ۰/۸۷، ۰/۷۸، ۰/۷۹ و ۰/۸۲ محاسبه شد و در کل به مقدار ۰/۸۳ به دست آمده که نشان از قابلیت اعتماد مناسب پرسشنامه داشت.

دارایی‌های معیشتی در قالب ۵ مؤلفه سرمایه‌های انسانی، اجتماعی، طبیعی، فیزیکی و مالی مورد بررسی قرار گرفت. ابعاد سرمایه‌های معیشتی مورد مطالعه شامل سرمایه انسانی (دانش، شاخص مهارت، مشارکت اقتصادی خانوار، تغذیه و بهداشت، سرمایه اجتماعی (مشارکت، اعتماد، تعامل و همبستگی اجتماعی)، سرمایه فیزیکی (مسکن، دسترسی به خدمات و امکانات، دسترسی به ماشین‌آلات کشاورزی، کیفیت محل سکونت)، سرمایه طبیعی (زمین، قابلیت زمین، قابلیت آب، دسترسی به منابع طبیعی و دام) و سرمایه مالی (درآمد، پس‌انداز، تسهیلات بانکی، اشتغال، کیفیت اشتغال و درآمد) بودند. از روش‌های آمار توصیفی مانند فراوانی، میانگین و انحراف

جدول ۱. تعداد و درصد فراوانی ویژگی‌های فردی ساکنین مورد مطالعه روستا

ردیف	ویژگی فردی	طبقه‌بندی	تعداد	درصد
۱	جنسیت	مرد	۱۶۸	۷۰
		زن	۷۲	۳۰
۲	سطح تحصیلات	بیسواد	۳۸	۱۵/۸
		زیر دیپلم	۱۰۲	۴۲/۵
		دیپلم	۶۹	۲۸/۷
		فوق دیپلم و لیسانس	۲۶	۱۰/۹
		فوق لیسانس	۵	۲/۱
۳	بعد خانوار (نفر)	۲	۱۲	۵
		۳	۳۹	۱۶/۲
		۴	۱۳۱	۵۴/۶
		بیشتر از ۴	۵۸	۲۴/۲

ردیف	ویژگی فردی	طبقه‌بندی	تعداد	درصد
۴	شغل	کشاورزی، دامداری و باغداری	۱۵۴	۶۴/۲
		دولتی	۳	۱/۲
		آزاد	۷	۲/۹
		دانشجو	۱۱	۴/۶
		بیکار	۲۳	۹/۶
۵	درآمد سالانه خانوار (میلیون تومان)	کمتر از ۱۰	۲۲	۹/۲
		۱۵-۱۰	۹۸	۴۰/۸
		۲۰-۱۵	۱۰۲	۴۲/۵
		بیشتر از ۲۰	۱۸	۷/۵
		خانهدار	۴۲	۱۷/۵

منبع: یافته‌های پژوهش

جدول ۲. ویژگی‌های میانگین و حداقل و حداکثر سن ساکنین مورد مطالعه روستا

متغیر	انحراف معیار $\pm$ میانگین	حداقل	حداکثر
سن (سال)	$44/7 \pm 10/52$	۲۰	۶۸

منبع: داده‌های پژوهش

مطالعه بوده است که این تفاوت مقدار برای سرمایه فیزیکی معنادار و در سرمایه معیشتی مالی معنادار نبوده است. بنابراین در سرمایه‌های معیشتی فیزیکی و مالی شرایط مناسب بوده و اکوتوریسم موجب بهبود وضعیت معیشتی در این سرمایه‌ها شده است. در کل سرمایه‌ها یا دارایی معیشتی نیز تفاوت معناداری مشاهده نشده است هر چند که مقدار میانگین دارایی معیشتی کمتر از حد متوسط بود است (جدول ۳).

نتایج جدول (۳) نشان می‌دهد که بین میانگین سرمایه‌های انسانی، اجتماعی، فیزیکی و طبیعی و میانگین مفروض جامعه ($X=3$) تفاوت آماری معنی‌داری وجود دارد که این تفاوت برای سرمایه اجتماعی در سطح ۵ درصد و برای سرمایه‌های انسانی، فیزیکی و طبیعی در سطح (۱) درصد معنادار بوده است. در بین ابعاد سرمایه‌های معیشتی، فقط در سرمایه‌های معیشتی فیزیکی و مالی مقدار میانگین بیشتر از حد متوسط برای جامعه مورد

جدول ۳. نتایج آزمون t تک نمونه‌ای به منظور ارزیابی سرمایه‌ها در روستای مورد مطالعه

معنی‌داری	مقدار t	فاصله اطمینان		انحراف معیار $\pm$ میانگین	ابعاد معیشت پایدار
		حد بالا	حد پایین		
۰/۰۰۶	-۲/۸۶۲**	-۰/۱۱	-۰/۶۳	۲/۶۳ $\pm$ ۰/۹۸	سرمایه انسانی
۰/۰۲۰	-۲/۳۸۲*	-۰/۰۴	-۰/۵۵	۲/۷۰ $\pm$ ۰/۹۷	سرمایه اجتماعی
۰/۰۰۱	۳/۴۰۴**	۰/۴۸	۰/۱۲	۳/۳۰ $\pm$ ۰/۶۹	سرمایه فیزیکی
۰/۰۰۰۱	-۴/۶۶۵**	-۰/۲۶	-۰/۶۶	۲/۵۴ $\pm$ ۰/۷۷	سرمایه طبیعی
۰/۲۶۰	۱/۱۳۷	۰/۳۲	-۰/۰۹	۳/۱۲ $\pm$ ۰/۷۹	سرمایه مالی
۰/۱۳۸	-۱/۵۰۲	۰/۰۵	-۰/۳۱	۲/۸۶ $\pm$ ۰/۷۰	کل سرمایه‌ها (دارایی معیشتی)

*: در سطح ۵٪ معنی‌دار است ***: در سطح ۱٪ معنی‌دار است

منبع: یافته‌های تحقیق

برای بررسی رابطه معنی‌داری متغیرهای جمعیت-شناختی با دارایی معیشتی، آزمون رگرسیون چندگانه توأم انجام و کلیه متغیرها به مدل وارد شدند. با توجه به جدول (۴)، مقدار R^2 نشان می‌دهد که ۴۰ درصد تغییرات دارایی معیشتی توسط این متغیرها تبیین می‌گردد. همچنین با توجه به مقدار آماره آزمون آنالیز واریانس ($F=5/964$) با سطح معنی‌داری ۰/۰۰۰، خطی بودن روابط بین متغیرهای جمعیت‌شناختی با دارایی معیشتی نشان داده می‌شود.

تحلیل ارتباط سرمایه‌ها و متغیرهای سن، تعداد افراد خانوار و درآمد سالانه ساکنین روستا با استفاده از ضریب همبستگی پیرسون در جدول (۴) نشان داده شده است که فقط بین سرمایه معیشتی مالی و متغیرهای سن و درآمد سالانه ارتباط معنی‌داری وجود دارد و با بالا رفتن سن و درآمد سالانه خانوار، بعد سرمایه مالی معیشتی افزایش نشان داده است. بین سایر سرمایه‌ها و همچنین کل دارایی معیشتی و متغیرهای سن، بعد خانوار و درآمد سالانه ساکنین ارتباط آماری معناداری یافت نشد (جدول ۴).

جدول ۴. آماره‌های مربوط به مدل رگرسیون

سطح معنی‌داری	F	R2
۰/۰۰۰	۵/۹۶۴	۰/۴۰

منبع: داده‌های پژوهش

بتا (β)، از مقایسه مقادیر بتای متغیرها، فاکتور تعهد عاطفی با بیشترین میزان بتا (۰/۶۴)، سهم بیشتری در پیشگویی دارایی معیشتی در مقایسه با متغیرهای دیگر دارد.

نتایج اصلی رگرسیون در جدول (۵) نشان داده شده است. متغیر سطح تحصیلات در آزمون رگرسیون انجام شده، با دارایی معیشتی معنی‌دار شده و اما سایر متغیرها اثری در پیشگویی متغیر وابسته ندارند و با توجه به ضرایب

جدول ۵. متغیرهای مستقل وارد شده به مدل رگرسیون همراه با ضرایب تأثیرگذاری (بتاها)

نام متغیر	ضریب	خطای استاندارد	β	سطح معنی‌داری
ضریب ثابت	۱/۳۸	۰/۵۸	-----	۰/۰۲۱
سن	۰/۰۰۲	۰/۰۰۹	۰/۰۲۶	۰/۸۵۳
جنسیت	-۰/۱۱	۰/۱۷۱	-۰/۰۷	۰/۵۱۵
تحصیلات	۰/۳۵	۰/۰۶۲	۰/۶۴	۰/۰۰۰
افراد خانوار	۰/۱۱	۰/۰۹	۰/۱۶	۰/۲۰۸
شغل	-۰/۰۰۸	۰/۰۵	-۰/۰۲	۰/۸۸۳
درآمد سالانه	۰/۰۰۹	۰/۰۲	۰/۰۴	۰/۷۳۱

منبع: داده‌های پژوهش

می‌دهد که هنوز تا رسیدن به سطح پایداری معیشتی ناشی از توسعه طبیعت‌گردی در روستای پالنگان، فاصله قابل توجهی وجود دارد. به طوری که سرمایه‌های طبیعی، اجتماعی، انسانی و دارایی معیشتی کل پایین‌تر از حد متوسط بوده است و از دیدگاه روستاییان، طبیعت‌گردی بر

۵. بحث و نتیجه‌گیری

هدف از انجام این تحقیق، بررسی دیدگاه ساکنین روستای پالنگان در ارتباط با اثر طبیعت‌گردی بر ابعاد معیشت پایدار بود. بر این اساس، نتایج به دست آمده نشان

نتایج این تحقیق با نتایج تحقیقات [۱۵، ۲۰، ۲۴] مطابقت دارد اگرچه ممکن است تفاوت‌هایی در اثرگذاری گردشگری بر ابعاد سرمایه‌های معیشتی در مطالعات مختلف وجود داشته باشد با این وجود در کل، گردشگری بر سرمایه‌های معیشتی خانوارهای روستایی اثر مثبت داشته و مقدمات پایدار معیشت آن‌ها را فراهم کرده است.

با توجه به نتایج ارتباط متغیرهای فردی ساکنین با دیدگاه آن‌ها در ارتباط با سرمایه‌های معیشتی، افزایش سطح تحصیلات و بهبود وضعیت شغلی ساکنین روستا دیدگاه آن‌ها را در ارتباط با بهبود وضعیت معیشتی ناشی از رونق طبیعت گردی بهبود بخشیده و انگیزه آن‌ها را جهت مشارکت در توسعه روستایی و جذب گردشگران تقویت خواهد کرد. معمولاً گردشگری روستایی اثرات مثبت اقتصادی در جامعه میزبان بجا می‌گذارد اما با تدابیر اصولی باید شناخت کافی از منابع و بنیان‌های توسعه پایدار کسب نمود، زیرا با ادامه روند و تحلیل منابع طبیعی، تغییر و تحول چشم‌اندازهای روستایی، مهاجرت افراد بومی از روستا و تخریب محیط زیست، جامعه میزبان متحمل اثرات منفی خواهد شد [۱۷].

نتایج تحقیق حاضر نشان داد که در سرمایه مالی معیشتی هر چند که بهبود مشاهده شد اما این اثر طبیعت-گردی از دیدگاه روستاییان معنادار نبود و در سرمایه‌های اجتماعی، طبیعی و انسانی وضعیت مناسبی یافت نشد به همین جهت و به منظور بهبود وضعیت سرمایه‌ها نیاز هست که به تجهیز و توسعه بازارچه‌های محلی اقدام شود و با ارائه تسهیلات، این بخش رونق بیشتری به خود بگیرد. کارگاه‌های تولیدی صنایع دستی مورد توجه قرار گیرد و بدین طریق بازارچه یا بازاری جهت مبادله این کالا و درآمدزایی آن‌ها در نظر گرفته شود. جنبه‌های درآمدزایی روستائیان در قبال توسعه گردشگری مورد توجه قرار گرفته و با مطالعات و تحقیقات دقیق، راهکارهای توسعه این شغل‌ها مورد بررسی و کاوش قرار گرفته و با تقویت این ایده‌ها توسط سازمان‌های مسئول و مدیران، بستر توسعه

این سرمایه‌های معیشتی تأثیر کمی گذاشته است و فقط سرمایه فیزیکی با اختلاف معنادار از حد متوسط بهبود یافته است و شرایط مناسبی داشته است. این یافته‌ها با نتیجه مطالعه [۱] مطابقت دارد. اما با نتایج مطالعات [۱، ۲۹] مغایرت دارد زیرا آن‌ها نشان دادند دارایی‌های معیشتی، یعنی سرمایه فیزیکی، انسانی و اجتماعی در مناطق مورد مطالعه، افزایش یافته است که این مغایرت احتمالاً به دلیل تفاوت در جوامع مورد مطالعه و خصوصیات و شرایط زندگی و معیشتی آن‌ها می‌باشد.

سرمایه فیزیکی همچنان که اشاره شده است شامل دسترسی به خدمات و امکانات، دسترسی به ماشین‌آلات کشاورزی و مسکن و کیفیت محل سکونت می‌باشد که در اثر ورود طبیعت‌گردان و رونق طبیعت‌گردی در روستای مورد مطالعه شرایط بهتری پیدا کرده است. با توجه به شرایط سکونت‌گاهی و اقلیمی و توپوگرافی منطقه، تسهیل دسترسی روستاییان به امکانات و خدمات و بهبود شرایط مسکونی آن‌ها دارای اهمیت زیادی می‌باشد که بهبود سرمایه فیزیکی معیشتی می‌تواند قابل توجه و دارای اهمیت باشد. اکوتوریسم موجب افزایش امکانات و تسهیلات می‌شود که جوامع بومی نیز از این تسهیلات برخوردار خواهند شد.

نتایج این تحقیق نشان داده است بین سرمایه معیشتی مالی و متغیرهای سن و درآمد سالانه ارتباط معنی‌داری وجود دارد و با بالا رفتن سن و درآمد سالانه خانوار، بعد سرمایه مالی معیشتی افزایش نشان داده است. بین سایر سرمایه‌ها و همچنین کل دارایی معیشتی و متغیرهای سن، بعد خانوار و درآمد سالانه ساکنین ارتباط آماری معناداری یافت نشد که هماهنگ است با تحقیقات مختلف [۲۹] و از طرفی تأثیر گردشگری بر بهبود معیشت روستایی، یک تأثیر مثبت است که نتایج مشابه تحقیقی از قبیل [۱۶] را می‌توان مشاهده نمود. همچنین نتایج تحقیقات مشابه [۹، ۱۰] اثرات مثبت توسعه طبیعت‌گردی بر معیشت پایدار و دارایی‌های معیشتی ساکنین مناطق روستایی را مورد تأیید قرار می‌دهد.

با توجه به جذابیت‌های خاص منطقه و مناظر دیدنی جذاب، به منظور جذب گردشگران بیشتر نیاز به معرفی این جاذبه‌ها از طریق‌های مختلف مانند رسانه‌های ارتباط جمعی احساس می‌شود همچنین با معرفی آداب و رسوم خاص و میراث‌های فرهنگی محلی این استقبال بیشتر به چشم خواهد خورد که در این زمینه توسعه و بهبود زیرساخت‌ها و امکانات ماندگاری گردشگران و تسهیل دسترسی آن‌ها با مدیریت بهتر مسئولین و مدیران ذیربط و مشارکت ساکنین به معیشت پایدار و رونق روستای پالنگان منجر خواهد شد.

پایدار روستایی در منطقه مورد مطالعه فراهم گردد. با تقویت سرمایه‌های اجتماعی و تکیه بر مشارکت مردمی [۱۱، ۲۸] توسعه روستایی سریعتر میسر می‌گردد؛ بدین منظور مشارکت مردمی در رأس و راستای برنامه‌های گردشگری روستایی و بهبود وضعیت معیشتی در منطقه مورد مطالعه مورد توجه قرار گیرد. قطعاً با بهبود وضعیت معیشت روستایی در منطقه مورد مطالعه، حتی مهاجرت معکوس و رونق روستا اتفاق خواهد افتاد و با کم شدن معضلات اجتماعی و فرهنگی مهاجرت‌های روستایی و بیکاری، جامعه و کشور به سمت و سوی سلامتی و پایداری گام برخواهد داشت.

References

- [1] Abdollahzadeh, Gh.h., Salehi, Kh., Sharifzadeh, M.Sh., & Khajeh Shahkahi, A. (2015). Investigating the impact of tourism on sustainable livelihoods in Golestan Province, *Journal of Tourism Planning and Development*, 4 (15): ۱۴۸-۱۶۹. □□ □□□□□□.
- [2] Blake, A., Arbache, J.S., Sinclair, M., & Thea Teles, V. (2008). Tourism and Poverty Relief. *Annals of Tourism Research* 35(1): 107-126.
- [3] Carney, D. (1998). *Sustainable Rural Livelihoods: What Contribution Can We Make?* London: DFID. 213 pages.
- [4] Croes, R. & Vanegas Sr, Ma. (2008). Co integration and Causality between Tourism and Poverty Reduction. *Journal of Travel Research*, 47(1): 94-103.
- [5] DelMar Alonso-Almeida, M. (2013). Environmental management in tourism: students' perceptions and managerial practice in restaurants from a gender perspective, *Journal of Cleaner Production*, 60, 201-207.
- [6] Esazehi, A. (1979). Survey of sustainable livelihoods index of rural households in Saravan County, MA Thesis in Agricultural Extension, Yasuj University. In Persian.
- [7] Fallahi, H. (2006). Feasibility study of ecotourism development - Ashtarakoh Basin with emphasis on gohar lake, MSc Thesis, Faculty of Earth Sciences, Shahid Beheshti University. In Persian.
- [8] Ghadami, M. & Aligholi Zadeh Firouzjaie, N. (2012). Evaluation of destination tourism development in the sustainability framework of the Study Sample (Tamashkal District / Tonekabon County), *Geographical Research Quarterly*, 27 (1): 104-79. In Persian.
- [9] Gilmon, P. (2008). Environmental Analyze and Zoning for an Urban Park Management Purpose Bralizian Archives of Biology and Technology, 48(4): 647-655.
- [10] Harilal, V., & Tichaawa, T.M. (2018). Ecotourism and alternative livelihood strategies in Cameroon's protected areas. *Euro Economica*, 1(37): 133-148.
- [11] Islami, I., Ebrahimzadeh Asmin, H., & Ashtari Mehrjadi, A. (2020). Social Network Analysis of Participatory Management and Social Capital among Livestock Beneficiaries in Yazd Province. *Journal of Community Development*, 12(2): 483-500. In Persian.

- [12] Luvanga, N., & Shitundu, J. (2003). The Role of Tourism in Poverty Alleviation in Tanzania. Research Report, No. ۰۳۴.
- [13] Malek, B. (2014). Designing of tourist complex in Palangan Village (with ecotourism and sustainable architecture), Master of Architecture Thesis, Shahrood University of Technology. In Persian.
- [14] Masoumi, M. (2009). An introduction to approaches in planning local, Urban and Regional Tourism Development, Samira Publications. In Persian.
- [15] Mbaiwaa, J.E. & Stronzab, A. (2010). The effects of tourism development on rural livelihoods in the Okavango Delta, Botswana, *Journal of Sustainable Tourism*, 18(5): 635-656.
- [16] Mir Karimi, S. H., Saeedi, S. & Saeedi, S. (2016). Principles and concepts of achieving successful ecotourism, *Human and Environmental Quarterly*, 14 (2): 13-23. In Persian.
- [17] Moghaddam, S. (2016). Assessing the role of ecotourism in the sustainable development of local communities of Abhar County, MA Thesis in Geography and Tourism Planning, Zanjan University. In Persian.
- [18] Moradi, D. (2013). The role of ecotourism in the economic development of wetlands (Case Study: Varzaneh City), Master of Science in Geography and Tourism Planning, University of Science and Culture. In Persian.
- [19] Motiei Langroodi, H., Ghadiri Masoum, M., Rezvani, M. R., Nazari, A. & Sahneh, B. (2011). The impact of migrants 'return to villages on improving residents' livelihoods (Case Study: Aq Qala City), *Human Geography*, 78, ۶۷-۸۳. □□ □□□□□□.
- [20] Mozumder, M. M. H., Uddin, M. M., Schneider, P., Islam, M. M., & Shamsuzzaman, M. (2018). Fisheries-Based Ecotourism in Bangladesh: Potentials and Challenges. *Resources*, 7(4), 61 pages.
- [21] Muladan, B., & Bilharz, S. (2002). Sustainable development indicators, Translated by Haddad Tehrani, Neshat, Moharramnejad, Nasser, EPA Publications. 468 pages. In Persian.
- [22] National Statistics Portal. (2019). Iran Statistical Center, Results of the general population and housing census of ۲۰۱۶. □□ □□□□□□.
- [23] Nazarian, A., Moshiri, S.R. & Aghajani, F. (2006). Feasibility study of tourism industry development in Ardabil City, *Geographical Perspective Quarterly*, 1(3): 103-117. In Persian.
- [24] Nyaupane, G.P. (2011). Linkages among biodiversity, livelihood, and tourism, *Annals of Tourism Research*, 38(4): ۱۳۴۴-۱۳۶۶.
- [25] Roe, D., Ashley, C., Page, S.H. & Meyer, D. (2004). Tourism and the poor: Analyzing and interpreting tourism statistics from a poverty perspective. *Partnership London*. 1-29.
- [26] Samavati, A. (2016). Evaluating the effects of ecotourism on sustainable livelihood components from a perspective experts and tribes of Turkasvand, Master's Degree in Range Management, University of Malayer. In Persian.
- [27] Sarmad, Z., Bazaragan, A. & Hajazi, A. (2014). *Research Methods in Behavioral Sciences*, Publication of Agah, ۴۰۸□.
- [28] Sarvi sadrabad, H., & Islami, I. (2020). Analysis of the social network and bonding social capital in participatory management of water resources (Case study: Sadrabad Village, Nodoushan catchment, Yazd Province). *Journal of Range and Watershed Management*. 72(3): 739-753. In Persian.
- [29] Udayakumara, E.P.N. & Shrestha, R.P. (2011). Assessing livelihood for improvement: Samanalawewa reservoir environs, Sri Lanka, *International Journal of Sustainable Development and World Ecology*, 18(4): 366-376.
- [30] Veisi, F., & Nikkhah, C. (2019). Analysis of the role of tourism in sustainable livelihoods of rural households, Case Study: Oraman district in Sarvabad County, *Geography and Planning*, 22(66): 329-348.
- [31] World Tourism Organization. (2018). UNWTO Tourism Highlights, www.unwto.org
- [32] Yousefi, M. (2016). Ecotourism and Sustainable Livelihoods of Local Communities, *Biosphere*, 11(2): 35-38. In Persian.

- [33] Zahedi, Sh. (2007). Fundamentals of sustainable tourism and ecotourism (emphasis on the environment), Allameh Tabataba'i University Press, first edition, 232 pages. In Persian.